

گونه‌شناسی تزیینات معماری سر در ورودی امامزادگان حکیمه و حلیمه خاتون شهرکرد

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۵/۰۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۱۰

کد مقاله: ۶۸۴۷۴

اعظم بهلول^۱

چکیده

استان چهارمحال و بختیاری دارای بناهایی باشکوه و تاریخی متعددی است که هر یک از آن‌ها نمایانگر هنر و معماری این منطقه می‌باشند. امامزاده حلیمه و حکیمه خاتون از ابنیه مذهبی این استان است که در بافت قدیمی شهرکرد و در کنار مسجد و حمامین اتابکی احداث شده است. عمده تزیینات این بنا در دوره قاجار انجام شده است. هدف اصلی این پژوهش شناسایی مختصر بنای امامزاده حلیمه و حکیمه خاتون شهرکرد و بررسی و گونه‌شناسی نقوش و تزیینات معماری سر در ورودی بنا، به منظور حفظ و ثبت اثر و در راستای پاسخ به این پرسش است: تزیینات معماری سر در ورودی امامزاده حلیمه و حکیمه خاتون شهرکرد با توجه به معیارهای ترسیم شده در پژوهش، کدامند؟ و ویژگی‌های شاخص آنها چیست؟ روش پژوهش توصیفی-تحلیلی و تحلیل یافته‌ها، کیفی است. نتایج حاصل از بررسی‌ها مویدها آن است که تزیینات معماری سر در ورودی امامزاده حلیمه و حکیمه خاتون شامل حجاری و کاشیکاری است. تمام کاشی‌ها از نوع هفت رنگ بوده و از نظر نقش شامل نقوش گیاهی و گردان (ختایی و اسلیمی)، اسطوره‌ای (شیر و خورشید، تاج) و کتیبه‌ها می‌شوند؛ این کتیبه‌ها مزین به خط نستعلیق و شامل مضامین قرآنی، اسامی ائمه اطهار و اطلاعاتی در خصوص تاریخ بازسازی بنا در دوره قاجار است.

واژگان کلیدی: تزیینات معماری، کاشیکاری، امامزاده حکیمه و حلیمه خاتون شهرکرد، دوره قاجار

مقبره در لغت نامه ی دهخدا به معنی مرقد، مدفن، ضریح، مزار، زیارتگاه، گنبد یا عمارتی ست که بالای بعضی از قبور می‌سازند. (دهخدا، ۱۳۷۲) مقبره های مذهبی در اغلب مناطق شهری و روستایی به امامزاده معروف شده اند و در مقایسه با سایر بناهای اسلامی (به غیر از مساجد) از اعتبار ویژه ای برخوردار هستند. در ایران دوره ی اسلامی نیز، بناهای آرامگاهی بعد از مساجد در شمار پر تعدادترین آثار معماری قرار دارند. با توجه به این که شکوه و زیبایی معماری ایرانی به ویژه در دوران اسلامی به تزیین و آرایش آن بستگی دارد (مکی نژاد، ۱۳۸۸: ۶۰)، اغلب بناهای آرامگاهی در ایران مزین به آرایه های معماری می باشند. تزییناتی که به لحاظ ظرافت و بهره مندی از انواع آرایه ها، حایز اهمیت هستند و ریشه در باورهای مذهبی و فرهنگی ایرانیان دارد و آثار با ارزش هنری و فرهنگی باقی مانده از جهان اسلام هستند که در نبود اسناد مکتوب مصور، تصویری گویا از چگونگی تحول و توسعه هنرهایی چون نگارگری، خطاطی، کاربرد تزیینات و رنگ ها را ارائه می نمایند. (پورتر، ۱۳۸۹: ۵).

آرامگاه حلیمه و حکیمه خاتون مشهور به امامزادگان دو خاتون، مجموعه آرامگاهی در مرکز شهرکرد است که آرامگاه حلیمه و حکیمه خاتون، از نوادگان موسی کاظم^۱ در آن قرار دارد. ساختمان مربوط به دوره تیموری است که در ادوار بعدی به ویژه در دوره قاجار بارها مرمت و بازسازی شده است. این بنا در تاریخ ۲۷ بهمن ۱۳۷۸ با شماره ثبت ۲۵۸۹ به عنوان یکی از آثار ملی ایران به ثبت رسیده است. (بنی طالبی دهکردی، ۱۳۹۰: ۱۳۱) این بنا که کامل ترین و وسیع ترین بقعه در استان محسوب می گردد؛ دارای سر در ورودی ستون دار و هشتی زیبایی است که تزیینات معماری آن شامل تزیینات کاشیکاری و حجاری می باشد. بنابراین با توجه جایگاه تاریخی و فرهنگی آرامگاه حلیمه و حکیمه خاتون، که نقش ویژه ای در پویایی این محوطه تاریخی داشته و دارد؛ شناخت، بررسی و تحلیل ساختار معماری و تزیینات معماری امامزادگان دو خاتون با رویکردی مستند نگارانه به جهت حفظ و نگهداری ضرورت و اهمیت دارد. بر این اساس هدف از پژوهش حاضر معرفی و طبقه بندی، و گونه شناسی تزیینات معماری سردر ورودی امامزادگان حلیمه و حکیمه خاتون شهرکرد است و در راستای پاسخ گویی به سؤال زیر صورت گرفته است: تزیینات معماری سردر ورودی امامزادگان حلیمه و حکیمه خاتون شهرکرد از منظر ساختار و مضامین در برگرفته چه گونه هایی است و ویژه گی های شاخص آنها چه می باشند؟

۲- پیشینه پژوهش

مقبره ی امامزادگان به عنوان یکی از مراکز مذهبی، از جایگاه ویژه ای در معماری اسلامی برخوردارند و توسط برخی از پژوهشگران حوزه معماری اسلامی مورد بررسی قرار گرفته اند. سید اصغر احمدی (۱۳۸۵) در کتاب کتابشناسی امامزادگان و بقاع متبرکه، محمد رسولی و همکاران (۱۳۸۹) در کتاب فرهنگ آثار معماری اسلامی ایران - امامزاده ها، مقابر، محمد نجار سهل آبادی (۱۳۹۰) در کتاب امامزادگان و بقاع متبرکه، حسین بایرام نژاد (۱۳۹۴) در کتاب بقاع متبرکه ی ایران، محمد مهدی فقیه بحر العلوم (۱۳۸۹) در کتاب هزار مزار ایران؛ همگی به معرفی و ارائه توصیفی کلی از امامزادگان و بقاع متبرکه در حیطه معماری اسلامی پرداخته اند که در جای خود ارزشمند است؛ اما در خصوص امامزادگان حکیمه و حلیمه خاتون شهرکرد، محمد مهدی فقیه بحر العلوم (۱۳۸۹) در کتاب هزار مزار ایران و احمد بنی طالبی دهکردی (۱۳۹۰) در کتاب مقدمه ای بر شناخت شهرکرد، به معرفی کلی بنا و تزیینات آن پرداخته اند. همچنین فرانک کبیری (۱۴۰۴) در مقاله واکاوی جایگاه نور در آیین های نوروزی (نمونه موردی: آیین چراغ بران شهرکرد) به این آیین در شهرکرد که در این امامزاده انجام می شود پرداخته است. بنابراین با توجه به جایگاه اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و مذهبی امامزادگان حکیمه و حلیمه خاتون در شهرکرد و نظر به این که تاکنون پژوهشی همه جانبه در خصوص گونه شناسی و دسته بندی تزیینات معماری این بنا در دوره قاجار صورت نگرفته است؛ مطالعه و تحلیل در این مورد ضروری و دارای اهمیت است و در این پژوهش کوشیده شده تا گامی در این راستا برداشته شود.

۳- روش پژوهش

پژوهش حاضر به روش توصیفی- تحلیلی صورت گرفته است. رویکرد منتخب؛ طبقه بندی و گونه شناسی است. مراد از گونه شناسی در این پژوهش، شناخت و دسته بندی منسجم تزیینات معماریسردر ورودی امامزادگان حکیمه و حلیمه خاتون شهرکرد بر مبنای معیارهای ترسیم شده در پژوهش است. گردآوری داده ها در بخش نظری با استفاده از منابع مکتوب، اسناد کتابخانه ای و پایگاه های اطلاع رسانی مجازی معتبر می باشد. بررسی در بخش نظری با استفاده از منابع مکتوب، اسناد کتابخانه ای و پایگاه های اطلاع رسانی مجازی معتبر می باشد و بررسی ویژگی های تزیینات معماری بنا به شیوه میدانی بوده است.

۴- معرفی اجمالی بنای امامزاده حکیمه و حلیمه خاتون شهرکرد

در بافت قدیمی و هسته مرکزی شهرستان شهرکرد، مجموعه آرامگاهی از معماری و تزئینات سلسله اتابکان لرستان تا عهد قاجاریه دیده می شود و از آنجا که این بقعه باشکوه، آرامگاه امامزادگان حلیمه و حکیمه خاتون است به نام امامزاده حلیمه و حکیمه خاتون (امامزاده دو معصوم) شهرت یافته است.^۱ هرچند از بنیان اولیه ی امامزاده تاریخ و سندی در دست نیست ولی از مندرجات کتب و تواریخ و آثار قبور و ساختمان های اطراف، احتمال قطعی می رود که این امامزاده قبل از دوره ی اتابکان لرستان بوده و در زمان تکه و نصرت الدین احمد فرزند یوسف شاه هفتمین اتابک لرستان (۶۹۵ تا ۷۳۰ یا ۷۳۳ ه.ق) همپنین در دوره صفویه و زمامداری کریم خان زند مجدداً ترمیم و بازسازی و مرمت گردیده، اما بنای کنونی در دوره قاجاریه و همزمان با عصر مشروطیت به همت بزرگان و علماء و اهالی محل و به دستور میرسید محمد، امام جمعه وقت، بقعه جدید بازسازی و احداث گردیده است. (بنی طالبی دهکردی، ۱۳۹۰)

بنای امامزاده حکیمه و حلیمه خاتون شهرکرد، کامل ترین و وسیع ترین بقعه در استان محسوب می گردد. دارای سر درب ورودی ستون دار، هشتی صحن مرکزی و بنای گنبدی شکل است و ساختمان بقعه دارای پلان چند ضلعی و گنبد آجری می باشد. در سمت مشرق نمای امامزاده و به طور کلی ساختمان اصلی آن قرار دارد که شامل یک تالار با دهنه ای وسیع بر روی چهار ستون سنگی استوار است و در اطراف گلویی آن اشعاری زیبا به خط سید مصطفی نبوی دهکردی خطاط و مشاق معروف محل حجاری گردیده است. تزئینات معماری به کار رفته در بنا آن که شامل کاشیکاری و کتیبه های سنگی و نقاشی دیواری های زیبا است، به اهمیت این بنا افزوده است. اطراف ایوان و سر در با کاشی مفروش شده و در بالای درب سنگ لوحه ای است که اشعاری بر روی آن نقر شده که عینا بر اطراف ستون های سنگی تالار داخلی امامزاده نیز تکرار گردیده است. نقاشی های سقف و دیوار امامزاده دو معصوم شهرکرد در زمان قاجاریه و به سبک قاجاری توسط سید محسن حشمت دهکردی مزین شده است. (بنی طالبی دهکردی، ۱۳۹۰) (تصاویر ۱- تا ۳)

تصویر ۳- نمای حیاط و ایوان امامزاده حکیمه و حلیمه خاتون، نگارنده

تصویر ۲- نمای ورودی امامزاده حکیمه و حلیمه خاتون، نگارنده

تصویر ۱- نمای ورودی امامزاده حکیمه و حلیمه خاتون، نگارنده

۵- طبقه بندی و گونه شناسی تزئینات معماری سر در ورودی امامزادگان حکیمه و حلیمه خاتون شهرکرد

ساختار و زیبایی تزئینات معماری هر بنا، با توجه به نوع تزئینات و اجرای دقیق آنها، می توان بر اساس معیارهای گوناگونی چون متن و محتوا، نوع نقش و خطوط، ترکیب و تناسب، مورد بررسی قرار دارد. سر در ورودی امامزادگان حکیمه و حلیمه خاتون شهرکرد دارای تزئینات کاشیکاری و کتیبه های سنگی حجاری شده است که در این پژوهش بر اساس معیارها و شاخصه های فوق مورد بررسی و گونه شناسی قرار گرفته است.

۵-۱- طبقه بندی و گونه شناسی تزئینات کاشیکاری سر در ورودی امامزادگان حکیمه و حلیمه خاتون بر اساس تکنیک، رنگ و نوع نقش کاشی

کاشیکاری از شیوه های رایج تزئین در معماری، در اغلب دوره های تاریخی ایران است. کاشیکاری های سر در ورودی امامزادگان حکیمه و حلیمه خاتون در دوره قاجار و به شیوه هفت رنگ اجرا شده است. در دوره قاجار کاشیکاری جایگاه مهمی در تزئین و آرایش اماکن مذهبی و غیر مذهبی داشت (ریاضی، ۱۳۹۵: ۳۲) که دارای ویژگی های منحصر به فردی از لحاظ نقش، رنگ بندی و مضامین است. بهره گیری از نقوش جانوری و انسانی که برگرفته از اساطیر و حماسه های ایرانی در کنار گل های سرخ و صورتی طبیعت گرایانه و تنوع رنگی از شاخصه های کاشیکاری دوره قاجار است. (فریه، ۱۳۷۴: ۲۹۰) همچنین کاشی های

این دوره با غلبه رنگ زرد، سفید، سبز چمنی و صورتی شناخته می شود که در کاشیکاری‌های دوره‌های قبل سابقه نداشته و یا محدود به موارد خاص بوده است. (خورشیدی، ۱۳۹۶: ۲۲)

تصویر- 5 کاشی هفت رنگ، نقوش گیاهی گلدان در کنار دسته کلیه‌ای

تصویر- 4 کاشی هفت رنگ، نقش اسلیمی دهن اژدری با

نقوش ختایی، سر در ورودی امامزاده حلیمه و حکیمه، نگارنده طبیعی، سر در ورودی امامزاده حلیمه و حکیمه، نگارنده

تصویر- 7 کاشی هفت رنگ، نقش اسلیمی گلدان در کنار نقوش ختایی

تصویر- 6 کاشی هفت رنگ، نقش اسطوره ایی شیر و

خورشید در کنار تاج شاهی، سر در ورودی امامزاده حلیمه و حکیمه، نگارنده

حکیمه، نگارنده

کاشیکاری‌های سر در ورودی امامزادگان حکیمه و حلیمه خاتون در دوره قاجار و به شیوه هفت رنگ اجرا شده و شاخصه‌های رنگی مذکور در آنها قابل مشاهده است. استفاده از رنگ‌های سرمه‌ایی، زرد و سفید به عنوان رنگ زمینه در کنار رنگ‌های سبز، مشکی و صورتی (اسلیمی‌های زرد با توسازی‌های سیاه و برگ‌های سرمه‌ایی بر زمینه ی سفید)، همگی نوعی تضاد رنگی، جذابیت و هماهنگی را در تزیینات موجب شده است. این طیف رنگی به ویژه حضور رنگ‌های زرد، سبز و صورتی نوعی نشاط و شادمانی را به بیننده القا می‌کند. (تصاویر- ۴ و ۵)

نقوش کاشیکاری‌های دوره قاجار بسیار متنوع بوده که معمولاً نقوش انتزاعی و طبیعت گرایانه در کنار هم، اجرا شده است. این نقوش شامل نقوش هندسی، گردان (اسلیمی و ختایی)، گیاهی، جانوری، انسانی، اسطوره ایی و کتیبه نگاری (خط) می‌شوند و در آنها مضامین تغزلی، سیاسی و مذهبی به تصویر در آمده است. (دهقانی، ۱۳۹۲: ۱۵۴) این نقوش در کاشی‌های سردر ورودی امامزادگان حکیمه و حلیمه خاتون شهرکرد شامل نقوش گردان، گیاهی، اسطوره ایی و کتیبه‌ای می‌شود.

قابندی‌ها و گردشهای زیبا و درهم تنیده اسلیمی در کنار حرکت‌های ختایی و گلدان‌های مزین به گل‌های طبیعی که در پیشانی و طاقبندی ایوان و هشتی ورودی امامزاده چشم‌نوازی می‌کنند؛ همگی از نقوش گردانی و گیاهی سر در امامزاده هستند. در تزیینات، نقوش اسلیمی حضوری چشمگیرتری داشته و شامل انواع اسلیمی گلدان، توسازی و دهن اژدری می‌باشد. (تصاویر- ۴ و ۵ و ۷) نقش شیر و خورشید^۲ در کنار نقش تاج، از نقوش اسطوره ایی رایج در دوره قاجار است که در این دوره به نشان رسمی دولت ایران تبدیل می‌شود و با توجه به کارکرد و معنای سیاسی و حکومتی آن، اجرای آن در سر در بناهای این دوره رواج پیدا کرد (پنجه باشی و دولاب، ۱۳۹۷: ۱۱۵) و در کاشیکاری سردر ورودی امامزاده حلیمه و حکیمه خاتون هم اجرا شده است. در این نقش شیر با بدنی نیم رخ و سر تمام رخ در حالی که با یکی از دستانش یک سمت تاج را گرفته، همراه با خورشید که بخشی از آن، پشت شیر است با چشم و ابروی زنانه به صورت قرینه در دو طرف تاج شاهی تصویر شده است. (تصویر- ۶)

۵-۲- طبقه بندی و گونه‌شناسی کتیبه‌های کاشیکاری و حجاری شده سر در ورودی امامزادگان

حکیمه و حلیمه خاتون بر اساس بر اساس نوع خط و مضامین کتیبه‌ها

کتیبه به عنوان عنصری تزئینی در معماری، عبارت از خطوط درشت و جلی است که از روی کاغذ و از دست کاتب، به صفحات کاشی منتقل می‌شود و بر سردرها، دیوارها و محراب‌های مساجد مکان‌های مقدس و بناهای مهم دیگر قرار گرفته، یا بر روی مینا و قطعات چوب و فلز نقش بسته و در درب‌ها و اماکن متبرکه نصب می‌شود (فضائل، ۱۳۷۶: ۱۳۰). نوشتن هر نوع خط از انواع خطوط اسلامی به صورت کتیبه ممکن است و از این رو کتیبه‌هایی با خط کوفی، ثلث و نستعلیق از دیرباز تاکنون در بناها و مساجد رونق داشته است. (خانی پور، ۱۳۸۳: ۱۶۲). کتیبه‌های شده سر در ورودی امامزادگان حکیمه و حلیمه خاتون از لحاظ خط متنوع نبوده و همگی به خط نستعلیق اجرا شده است. اما کتیبه‌های دوران اسلامی علاوه بر جنبه‌های زیبایی‌شناسی، در بردارنده معانی و مفاهیمی است که ریشه در اعتقادات مذهبی و باورهای اسلامی دارد و بیانگر عقاید حامیان و سازندگان بنا و جامعه حاکم بر آن بخش از قلمرو اسلامی در آن برهه تاریخی است. کتیبه‌های به کار رفته در بناها را می‌توان از لحاظ مضامین و محتوا به دو دسته تقسیم کرد: کتیبه‌ها با مضامین مذهبی و کتیبه‌هایی که اطلاعات بنا و سازنده بنا را در خود دارد. در کتیبه‌ها با مضامین مذهبی شامل سوره‌ها و آیات قرآنی اسماء جلاله اسامی مبارک همانند نام پیامبر(ص)، امامان و احادیث شیعی است. (فراست، ۱۳۸۵: ۶۴). مضامین مطرح شده در کتیبه‌های کاشیکاری و حجاری شده سر در ورودی امامزادگان حکیمه و حلیمه خاتون حایز توجه است و به این شرح است: در بخش کاشیکاری شده عبارات: بسم الله الرحمن الرحيم و آیه سوره فتح : نصر من الله و فتح القریب ، نام مبارک یا ابا عبدالله الحسین. در کتیبه مستطیل شکل حجاری شده که بالای در ورودی قرار دارد و دارای حاشیه‌های طولی با نیم دایره برجسته و نقش گل ۵ پر است و شعری زیر که در آن نام امام جمعه وقت که بانی مرمت و بازسازی امامزاده و تاریخ مرمت بنا به شعر دگر شده، آورده شده است. بیشتر کتیبه نگاریها و سنگ نوشته ها بنا از جمله این کتیبه توسط سید مصطفی نبوی که از خوشنویسان متبحر آن زمان بودند، انجام شده است. اشعار نیز توسط آقا یوسف ضیاء دهکردی سروده شده اند. (کبیری، ۱۴۰۴، ۲۳۱) (تصاویر- ۸ تا ۱۱)

تصویر ۹- کتیبه کاشیکاری با خط نستعلیق، پیشانی سردر ورودی امامزاده حکیمه و حلیمه خاتون شهرکرد، نگارنده

تصویر ۸- کتیبه کاشیکاری با خط نستعلیق، پیشانی سردر ورودی امامزاده حکیمه و حلیمه خاتون شهرکرد، نگارنده

تصویر ۱۱- کاشیکاری با خط نستعلیق، پیشانی سردر ورودی امامزاده حکیمه و حلیمه خاتون شهرکرد، نگارنده

تصویر ۱۰- کتیبه کاشیکاری با خط نستعلیق، پیشانی سردر ورودی امامزاده حکیمه و حلیمه خاتون شهرکرد، نگارنده

بسم الله الرحمن الرحيم

کتبه مصطفی الحسینی

ستون خانه تقدیس مقتدای انام
لیل شاه ولایت پناه گاه انام
زجان و دل پی تعمیر او نمود اقدام
بی اطاعت فرمایش از خواص و عوام

فرموده سید ابوالحسن

امام جمعه دهکرد مرجع احکام
سمی سید بطحا محمد آنکه بود
رواق و صحن دو معصومه را چه دید خراب
شدند اهل ولایت بجان و دل حاضر

کمر به بسته بخدمت ز روی صدق و خلوص
سرود از پی تاریخ او حقیقت خوش
هزارو سیددوسی بود از پس هجرت

تمام مردم از آغاز کار تا انجام
که یادگار بماند لیالی و ایام
رواق صحن دو معصومه پاک گشت تمام

جدول ۱- بررسی تزیینات معماری سر در ورودی امامزادگان حکیمه و حلیمه خاتون شهرکرد (ماخذ: نگارنده: ۱۴۰۴)

مضامین	نوع خط	نوع نقش	نوع تزیین	محل قرار گرفتن در بنا	تصویر تزیین
—	—	گردان (اسلیمی دهن اژدری و گردش‌های ختایی	کاشی	دیواره‌های جانبی ورودی	
—	—	گردان (اسلیمی گلدار گردش‌های ختایی	کاشی	پیشانی سر در ورودی	
—	—	گیاهی (دسته گل با گل‌های طبیعی)	کاشی	دیواره‌های جانبی ورودی	
عامل مرمت بنا امام جمعه شهرکرد	نستعلیق	اسطوره ایی (شیر و خورشید و تاج) و کتیبه	کاشی	سر در ورودی	
اسامی و القاب ائمه اطهار (یا اباعبد الله)	نستعلیق	کتیبه	کاشی	ایوان ورودی	
آیات قرآن (بسم الله الرحمن الرحیم)	نستعلیق	کتیبه	کاشی	ایوان ورودی	
آیات قرآن (نصر من الله و فتح القریب . بخشی از آیه ۱۳ سوره صف)	نستعلیق	کتیبه	کاشی	ایوان ورودی	
اطلاعات در مورد بانی مرمت امامزاده امام جمعه شهرکرد و تاریخ بازسازی در دوره قاجار که ۱۳۳۰ هجری قمری	نستعلیق	کتیبه	حجاری	سر در ورودی	

۶- نتیجه گیری

امامزاده حلیمه و حکیمه خاتون شهرکرد در بافت قدیمی و در کنار مسجد و حمامین اتابکی این شهر احداث شده است. عمده تزیینات معماری این بنا در دوره قاجار انجام شده و دارای سر در ورودی ستون دار و هشتی زیبایی است که تزیینات معماری آن

شامل تزیینات کاشیکاری و کتیبه حجاری شده، می باشد که در پژوهش حاضر به گونه‌شناسی و طبقه بندی آن با تاکید بر ویژگی‌های ساختاری، پرداخته شد؛ و با توجه به پرسش مطرح شده و معیارهای تکنیک اجرا، نوع نقش و مضامین به کار رفته در آن می‌توان به نتایج زیر رسید.

۱- تزیینات کاشیکاری سر در ورودی امامزاده حلیمه و حکیمه خاتون شهرکرد از لحاظ تکنیک اجرا، همگی به شیوه هفت رنگ بوده و از انواع نقش‌مایه‌های گردان (اسلیمی و ختایی)، گیاهی (نقش گل‌دان با دسته گل های طبیعی)، اسطوره ایی (شیر و خورشید در کنار نقش تاح) و کتیبه‌نگاری با خط نستعلیق استفاده شده است.

۲- مضامین و درون‌مایه مطرح شده در کتیبه‌های سر در ورودی ؛ شامل آیه قرآن، و اسامی و القاب ائمه اطهار سلام علیه و اطلاعاتی پیرامون بانی مرمت و بازسازی بنا در دوره قاجار است

بنابراین با توجه به جایگاه تاریخی و فرهنگی امامزاده حلیمه و حکیمه خاتون شهرکرد، می‌توان این محوطه را از آثار ارزشمند بازسازی شده در دوره قاجار در شهرکرد قلمداد نمود؛ که تزیینات معماری سر در ورودی آن، چه از جهت ساختار و نوع نقش و چه جهت محتوا و مضامین دارای اهمیت است و گونه‌شناسی تزیینات این بنا در ثبت، حفظ و نگهداری این بنا تاثیرگذار است..

۷- پی نوشت

درباره شخص مدفون در این بقعه دو دیدگاه است، ابتدا او را دو تن از دختران امام موسی کاظم (ع) به نام بی بی حکیمه و بی بی حلیمه می دانند. دیدگاه دوم، این دو امامزاده را از نوادگان امام موسی کاظم (ع) و دختران ابراهیم المجاب بن محمد العابد بن امام موسی کاظم (ع) می داند. راویان این قول معتقدند که هجرت این دو خواهر در زمان متوکل عباسی به بصره و سپس به اهواز و از طریق لردگان به شهرکرد بوده است. (فقیه بحر العلوم، محمدمهدی، ۱۳۸۹) برای کسب اطلاعات بیشتر رک به نقش شیر در هنر اسلامی، محمد خزایی، ۱۳۸۱، هنر های تجسمی، شماره ۱۷. صفحه ۵۷-۵۴

- بنی طالبی دهکردی، احمد، ۱۳۹۰، مقدمه‌ایی بر شناخت شهرکرد، تهران: آزاد مهر.
- پورتر، وینا، ۱۳۸۹، کاشی‌های اسلامی، ترجمه مهناز شایسته فر، تهران: مطالعات هنر اسلامی.
- پنجه باشی، الهه، دولاب، فاطمه، ۱۳۹۷، مطالعه ویژگی و ساختار سردر بناهای کاشیکاری شده در شیراز در دوره قاجار، فصلنامه نگره ۱۴ (۴۸)، ۱۰۵-۱۲۵.
- خانی پور، رضا، ۱۳۸۳، کتیبه و کتیبه نگاری. شماره ۷۷ و ۷۸.
- خورشیدی، هادی، ۱۳۹۶، کاشیکاری در حرم مطهر رضوی، مشهد: به نشر.
- دهخدا، علی اکبر، ۱۳۷۳، لغت نامه، تهران: روزنه.
- دهقانی، رضا، ۱۳۹۲، تاریخ مردم ایران در دوره قاجار، تهران: بنگاه ترجمه و نشر پارسه.
- ریاضی، محمد رضا، ۱۳۹۵، کاشی کاری قاجار، تهران: نشر یساولی.
- فراست، مریم، ۱۳۸۵، به کار گیری شاخص های معماری اسلامی در معماری مسجد محله. دو فصلنامه هنر اسلامی. شماره ۴.
- فربه، ر.دلیو، ۱۳۷۴، هنرهای ایران، ترجمه پرویز مرزبان، تهران: نشر فروزان.
- فضایی، حبیب الله، ۱۳۷۶، تعلیم خط. چاپ اول. تهران: سروش.
- فقیه بحر العلوم، محمد مهدی، ۱۳۸۹، هزار مزار ایران، قم: انتشارات وثوقی.
- کبیری، فرانک، ۱۴۰۴، واکاوی جایگاه نور در آیین های نوروزی (نمونه موردی: آیین چراغ بران شهرکرد)، دو ماهنامه فرهنگ و ادبیات عامه سال ۱۳، شماره ۳۳، ۱۹۱-۲۳۲.
- مکی نژاد، مهدی، ۱۳۸۶، طبقه بندی کتیبه ها در معماری دوره صفوی، مجموعه مقالات خوشنویسی (گردهمایی مکتب اصفهان)، تهران: فرهنگستان هنر، ۷۶-۶۰.